

צ'חנוביץ (CIECHANOWIEC) (במקורות היהודים צ'חנובצה).

צ'חנוביץ נוסדה במאה ה-10, נחרבה על ידי הטטרים ב-1240, נבנתה שוב בשלהי המאה ה-13, נמסרה על ידי המלך קזימירז הגדול (KAZIMIERZ WIELKI) לליטא ב-1366 וסופחה לפולין עם איחוד שתי הארצות (1386).

בעיירה רחובות הנושאים שמות נזירים מן המילים "כוזר" ו"ז'דוב" (יהודים בפולנית) ולפיכך קיימת סברה שנוסדה על ידי יהודים ממוצא כוזרי. צ'חנוביץ היתה בנויה בשני חלקים: אלטשטאט (העיר הישנה) וניישטאט (העיר החדשה) ובהן שתי קהילות יהודיות: ביניהן עבר הנהר נוז'יץ (NURZEC) הנשפך לבוג (BUG). בתקופות מסוימות היו אלו עיירות נפרדות השייכות אדמיניסטרטיבית למחוזות שונים ולמשך זמן קצר במלחמת העולם הראשונה היה הנהר נוז'יץ הגבול בין רוסיה לפולין.

קהילת צ'חנוביץ עתיקת יומין. בית כנסת היה קיים במקום כבר בראשית המאה ה-15 ונודע במבנהו הארכיטקטוני ובעיצוב ארון הקודש. לידו היו שלושה בתי מדרש. רב הקהילה כיהן גם כנשיא בית הדין הגדול במקום ופרנסי הקהילה היו פעילים ב"ועד ארבע הארצות" מראשיתו (1520). לקהילה היו מסופחות קהילות יהודיות קטנות בסביבתה, הן קיבלו שרותי דת ומשפט ויוצגו בפני "ועד ארבע הארצות" בשלהי המאה ה-19 היו בצ'חנוביץ קרוב ל-4000 יהודים. הקהילה נודעה בגדולי תורה, ביניהם הרב שבתאי זוסמן בעל "מאיר נתיב" והרב יששכר דב בעריש סגל, נציג קבוע ב"ועד ארבע ארצות" וממיטלי החרם על שבתאי צבי ב-1756.

ב-1889 נבחר רבי אליהו ברוך קאמאי לרב של צ'חנוביץ, כעבור כעשר שנים הוא היה לראש הישיבה הגדולה במיר (MIR). אחריו כיהן בקהילה הרב שניאור שניאורסון שנדד עם בני קהילתו לרוסיה בעת מלחמת העולם הראשונה, חזר והמשיך בכהונתו בקהילה המשתקמת. הרב האחרון של צ'חנוביץ היה הרב בנימין זאב קגן ובקהילה החדשה (ניישטאט) כיהן באותה תקופה הרב מרדכי שטיינברג. ישיבת "בית יוסף" בעיירה, שהוזקה על ידי הקהילה, נודעה כמוסד תורני מעולה בצ'חנוביץ ובסביבתה.

בראשית המאה ה-20, בנוסף ל"חדר המתוקן" (בו נלמדו גם לימודי חול), נוסד במקום בית ספר מקצועי שמוריו היו בעלי השכלה אקדמאית. בית ספר מרשת "תרבות" נוסד ב-1927 ושנתיים אחר כך נפתח תחת חסותו גן ילדים עברי. בית הספר נתמך על ידי התנועה הציונית במקום.

הקהילה החזיקה מוסדות צדקה וגמילות חסדים ומוסדות לרווחת הציבור כגון: "צדקה לעניים", "מתן בסתר", ו"לינת צדק". רוב חברי אגודת מכבי האש בעיירה היו יהודים.

ב-1928, בהוראת הממשלה הפולנית, נבחר ועד הקהילה בבחירות דמוקרטיות. הועד ייצג רשמית את הקהילה בפני השלטונות, בראשו עמד שבתאי קפלנסקי. יהודי צ'חנוביץ השתלבו בתעשיית הטקסטיל המפותחת במקום, בתעשיית הצמר, הצביעה והאשפרה. בגלל ריבוי בתי חרושת לטקסטיל במקום כונתה צ'חנוביץ "ביאליסטוק הקטנה". בית חרושת אחד כזה היה בבעלות יהודי ואחרים עסקו בייצור טקסטיל בעזרת נולי אריגה שהתקינו בבתיהם. בית חרושת לכפתורי צדף הוקם על יד יהודי, ששיווק את סחורתו ברחבי פולין ואף ייצא אותה לרוסיה. בבית המבשל לשיכר, בבעלות יהודי, עבדו יהודים בלבד.

סוחרים יהודים עשירים שוקו תבואה ועצים גם לארצות חוץ, אחרים עסקו במסחר מקומי, ביבוא חמרי גלם לתעשייה ובתווך. עגלונים יהודיים מצאו פרנסתם בהובלת סחורות אל תחנת הרכבת המרוחקת. בנק הלוואה וחסכון בבעלות יהודית היה הבנק היחיד בעיירה. במקום היו גם שלוש טחנות קמח. כבר בראשית המאה ה-20 התארגנו בצ'חנוביץ אגודות מקצועיות של עובדי בתי החרושת ושל בעלי המלאכה והאומנים, הם כללו יהודים ולא יהודים. בעיירה היו גם אופים, חייטים, כובענים, נגרים, מסגרים, סנדלרים, פרוונים, קדרים ונפחים.

עם גל האנטישמיות בפולין בשנות השלושים של המאה ה-20, נפגעה פרנסת היהודים בצ'חנוביץ. בדצמבר 1936 פרעו ה"אנקדס" (NKD מפלגה פולנית לאומנית בעלת מצע אנטישמי גלוי) בסוחרי העיירה.

הרעיון הציוני התקבל בצ'חנוביץ כבר בשלהי המאה ה-19. תומכיו של ד"ר הרצל במקום, שאול סברין סורוביץ ויצחק הופמן, ייצגו את העיירה בקונגרס הציוני הראשון בבאזל ב-1897.

כבר בסוף המאה ה-19 עלו יהודים מצ'חנוביץ לארץ ישראל ורבים תרמו כספים למטרה זו ולקרן הקיימת.

אגודת ישראל וצעירי אגודת ישראל תפשו מקום נכבד בציבור החרדי בצ'חנוביץ; הם הפעילו את הישיבה ובית הספר לבנות "בית יעקב". תנועת פועלי ציון שמאל פעלה במקום כבר ב-1919, בתחילה המחותרת, פעילותה התנהלה באידיש.

בשנת 1924 נוסדה בעיירה תנועת החלוץ ושנה אחר כך החלוץ הצעיר; התנועה הכשירה את חבריה לעליה לארץ ישראל. באניית המעפילים "וולוס" (עליה ב-1932) היו המישים חלוצים מצ'חנוביץ.

סניף "ביתר" במקום נוסד ב-1927, אויש בעיקר על ידי תלמידי בית הספר "תרבות", הפעולות התנהלו בעברית. ב-1929 הוקם גודד הכשרה לעליה לארץ ישראל, העולים לארץ הצטרפו למחותרות. המישה מחברי ביתר עלו ב-1939, בעליה בלתי לגלית, באנייה "פאריטה" (PARITA).

בצ'חנוביץ היה גם סניף של תנועת הנוער "דרור" (פרייהייט) וב-1928 התקיים בעיירה כנוס מחוזי של התנועה.

ב-1932 התקיימה אסיפת היסוד של "העובד" בצ'חנוביץ, מיסודה של תנועת פועלי ציון, עיקר פעילותו היתה הכשרה לעליה לארץ ישראל. תנועת תורה ועבודה, שנוסדה על ידי תלמידי הישיבות, הקימה בצ'חנוביץ את ה"פועל המזרחי" והשומר הדתי.

במקום פעלו גם אגודות ספורט. "מכבי" נוסדה ב-1923. במכביה השנייה ב-1935 בארץ ישראל השתתף נציג מצ'חנוביץ. "הפועל" נוסדה ב-1930 וביחד עם אנשי ביתר ארגנה הגנה עצמית בפני פגיעות של אנטישמיות.

בשנת 1939 היו בצ'חנוביץ קרוב ל-5,000 יהודים, שהיוו את רוב תושבי העיירה.

תקופת השואה

צ'חנוביץ נכבשה על ידי הגרמנים בראשית ספטמבר 1939, אולם ב-17 בו, נמסרה לברית המועצות במסגרת הסכם מולוטוב ריבנטרופ (שנחתם בין גרמניה לברית המועצות באוגוסט אותה שנה) והצבא האדום נכנס לעיירה.

רכוש פרטי הולאם, הוקמו קואופרטיבים של בעלי מלאכה והקומוניסטים היהודים שותפו בשלטון המקומי. פליטים יהודים מפולין הכבושה על ידי הנאצים, נשלחו לסיביר.

ב-22 ביוני 1941, עם פרוץ המלחמה בין גרמניה לברית המועצות, כבשו הגרמנים את צ'חנוביץ שנית. מיד הוטלו גזירות על היהודים: ענידת סימן זיהוי, איסור הליכה על המדרכות, יציאה לעבודות כפיה ומסירת כל רכוש וחפצי ערך לגרמנים.

נבחר יודנראט (מועצת יהודים מטעם) בן עשרה חברים והוקמו שני גטאות: ב"עיר החדשה" וב"עיר הישנה". יהודים עונו ונרצחו על ידי הגרמנים מידי יום. שמועות על הרצח בטרבלינקה הגיעו לעיירה ואנשים חיפשו דרכים להימלט, מעטים הצליחו.

ביום כ"ב בחודש חשוון תש"ג, ה-2 בנובמבר 1942 נערכה אקציה (פעולת היסול) בשני הגטאות ויהודי צ'חנוביץ הובלו למחנה ההשמדה טרבלינקה.

מתוך: דפי מידע של בית בתפוצות 29/05/92

בנימין בשן מספר על: ילדותו בפולין ועל ביקורו שם בשנת 1987.

ראיינה: אמירה קליינהאוז.

השתתפה: חנה בשן.

-
- אמירה ק:** ערב טוב, בנימין. ספר לנו איך והיכן חייתם בפולין - לפני המלחמה. איזו צורה היתה לחיים שלכם בפולין לפני המלחמה?
- בנימין בשן:** טוב, אני אתחיל בעצם מהתקופה שאני זוכר, וכמובן - הסיפורים על הבית. הוריי לא נולדו באותה עיירה (בצ'חוביץ). רק אחרי שהתחתנו, עברו לגור בה. אמי נולדה בכפר "בריקי" וכל המשפחה שלה גרה בכפר. באותה תקופה, הרבה משפחות יהודיות גרו בכפרים ועסקו בכל מיני עיסוקים שהיו קשורים לחקלאות באיזור הזה. אבא נולד בעיירה בשם דרוגיציץ אחרי נשואיו עבר עם אמא לעיירה בשם "צ'חוביץ", הנמצאת באותה סביבה. אני נולדתי ב-1931. הייתי השני במשפחה. אחי היה מבוגר ממני בערך בשנתיים.
- אמירה ק:** הייתם רק שני אחים?
- בנימין בשן:** בהתחלה, כן. אח"כ נולדו עוד ילדים, והיה עוד אח ועוד שתי אחיות. האחות הצעירה נולדה בזמן שהרוסים היו אצלנו. זה היה בערך בשנת 1940. למדנו בחדר כבר מגיל ארבע. התרבות היהודית היתה מאד מושרשת במקום ההוא. היה בית-ספר, תרבות, וגם תנועות נוער ציוניות היו. וככה החיים נמשכו בשלוה, אפשר להגיד, עד 1939.
- אמירה ק:** עכשיו תגיד לי, במה עסקו ההורים שלך?
- בנימין בשן:** היה לנו משק קטן עם קצת אדמה, כמה פרות וגם מאפיה, וזה שימש לפרנסת המשפחה. המאפיה עסקה באפיית לחם, ולשבת - המשפחות היהודיות היו מביאות את הצ'ולנט אלינו. בפסח היו אופים אצלנו מצות, ומזה התפרנסנו.
- אמירה:** איך קראו להורים שלך?
- בנימין:** לאבי קראו אברהם ולאמי - צילה.
- אמירה:** ואיך קראו לאחים?
- בנימין:** המבוגר ממני - זלמן, אח"כ, מתחתיי - מאיר והבת הגדולה יותר - מלכה והקטנה - פייגה.
- אמירה:** אתם הייתם תחת הכיבוש הרוסי?

- בניומין: מ-1939 עד 1941.
- אמירה: איך זה היה?
- בניומין: טוב, אני אולי קצת אחזור עם הכיבוש הגרמני הראשוני מ-1939. כשפרצה המלחמה היינו כולנו עוד ילדים קטנים, שמענו כשהגרמנים נכנסו לעיירה, היו חילופי יריות עם הצבא הפולני. גרנו בין פולנים, הוריי לא רצו שנשאר בבית כולנו. עם תחילת היריות עברנו לשכנים, ע"מ להיות בין פולנים. הם, קיבלו אותנו בלי שום בעיות.
- אמירה: בעיירה?
- בניומין: כן, בעיירה, עזבנו את הבית ועברנו להיות אצל השכנים, כל המשפחה, עד יעבור זעם.
- אמירה: ואח"כ?
- בניומין: בספטמבר 39 - שבועיים, שלושה, הגרמנים היו בעיירה, ולא התייחסו ליהודים ולא פגעו בהם כלל.
- אמירה: ורק אחרי שלושה שבועות באו הרוסים?
- בניומין: כן.
- אמירה: זאת אומרת, הייתם שלושה שבועות תחת שלטון גרמני ואז... .
- בניומין: אחרי, שהיה הסכם מולוטוב-ריבנטרופ, פולין חולקה לשני איזורים - איזור גרמני ואיזור רוסי, והעיירה שלנו היתה אמורה להיות תחת שליטה רוסית. הגבול, מהעיירה שלנו, היה בערך בין שבעה לעשרה ק"מ. בין האיזור הרוסי לגרמני.
- אמירה: אז, תחת השלטון הרוסי, המשכתם ללמוד? המשכתם לנהל את החיים כרגיל, או שהיו שינויים?
- בניומין: תחת השלטון הרוסי, החיים - בעצם - בעיירה לא השתנו, כי האזרחים באיזור הזה קיבלו אזרחות רוסית אוטומטית. החיים התנהלו כרגיל, והעיירה גם לא נפגעה בזמן המלחמה הזאת (1939). כמובן של"חדר" כבר לא הלכנו, הלכנו לבתי-ספר רגילים. עד השלטון הרוסי הלכנו ל"חדר". בעיירה שלנו היהודים למדו לחוד והפולנים לחוד. לא למדו במעורב.
- אמירה: מאין היתה הפרנסה תחת השלטון הרוסי?

- 3 -

בניומין: המשכנו לעסוק באותן המלאכות, בעצם. היהודים, גם כן, עסקו במסחר ובחנויות הקטנות שהיו להם בעיירה, ובתי-המלאכה שהיו ליהודים. הרוסים דרשו שזה יעבור לצורה קואופרטיבית, וזה הוסדר. אני לא זוכר שהיו איזה שהן בעיות בעיירה תחת השלטון הרוסי לאזרחים שגרו בעיירה. באותה תקופה, הרבה יהודים ברחו מהצד הגרמני אלינו והתמקמו בעיירה. אחרי איזה שהוא זמן, הרוסים פינו את כל היהודים, שבאו מהצד הגרמני, לתוך רוסיה. הם נחשבו לאזרחים לא מהימנים.

אמירה: נכנסו הגרמנים. ב-41? האם הם נכנסו ביוני 22 1941 אליכם?

בניומין: בתקופה שהרוסים היו אצלנו, אני חושב שהיהודים הרגישו טוב מאד. היה חופש מוחלט ולא הרגישו שיש איזה שהן בעיות בין השלטון הרוסי ליהודים. האידיליה הזאת נמשכה עד 22 ליוני 1941.

היתה שלוחה מוחלטת בעיירה. אני בעצמי חזרתי באותו לילה מסרט במחנה של הצבא הרוסי, ובתור ילדים נתנו לנו להכנס לראות סרטים. עודדו אותנו, אפילו, שנבוא אליהם. בשעה 4⁰⁰ לפנות בוקר התחילה הפגזה על העיירה וכל האזרחים, גם פולנים וגם יהודים, ברחו לשדות. העיירה היתה בנויה מבתי עץ לרוב, והיא בערה, הסתלקנו לשדות. בשעה 8⁰⁰ בבוקר - כבר הצבא הגרמני היה בעיר ועשה קטל בצבא הרוסי, בצורה נוראית. בכלל, אני לא זוכר שנלקחו שבויים. לפנות ערב חזרנו לעיירה, כמובן שכבר לא מצאנו בית, לא מצאנו כלום.

אמירה: הכל היה שרוף? פשוט, נשרף?

בניומין: הכל נשרף. וחלק מהעיירה - הצד הצפוני של העיירה לא נשרף בגלל כוון הרוחות שהיו באותו יום. כל מי שיכול היה למצוא דיור, מצא אותו אצל האנשים שבתיהם נשארו. אנחנו היינו משפחה של שמונה נפשות - חמישה ילדים, הורים וסבתא, התמקמנו אצל מכר שנתן לנו חדר לגור בו.

אמירה: שוב, כולכם ביחד?

בניומין: כולנו ביחד. זה היה קיץ 1941. פרנסה לא היתה לנו כבר, הכל נשרף, אבא עבד בכל מיני עבודות מזדמנות, גם אמא. היו לנו הרבה קשרים עם חקלאים נוצרים. העיירה, היתה חקלאית. קיבלנו מזון מהם ועבדנו אצלם.

אמירה: אתם, בתור ילדים, מה אתם הייתם עושים?

בניומין: בתור ילדים, כמובן שלא היה שום בית-ספר. שוטטנו בעיירה, עזרנו למשפחה במידת האפשר. אני בתור ילד עם מראה נוצרי, הייתי הולך וקונה מזון ומסתובב בחוץ. לא היתה לי שום בעיה לצאת מחוץ לעיר. מצב זה נמשך עד אביב 1942. באביב 1942 - הגרמנים התחילו לרכז את היהודים ברחובות מוגדרים ולשים גדרות תיל. באותו זמן שמעתי וראיתי גם, שהגרמנים פוגעים קשות ביהודים.

- 4 -

- אמירה:** איך ראית? מה ראית?
- בניומין:** מראות, התעללויות ו...
- אמירה:** היו הרבה גרמנים בעיירה?
- בניומין:** רק משטרה מקומית.
- אמירה:** משטרה מקומית, בחלקה פולנים?
- בניומין:** לא פולנים, אלא אוקראינים. הפולנים, בעצם, לא שימשו את הגרמנים בתור שוטרים, באיזור ההוא.
- אמירה:** ואז, הם היו, פשוט, מכים באמצע הרחוב?
- בניומין:** מכים, מעבידים בעבודות כפייה. וכל זה ראיתי וגם שמעתי מסיפורים של המבוגרים על הנעשה ברחוב.
- אמירה:** העניין של הטלאי הצהוב, התחיל אז ...
- בניומין:** עם העברת היהודים לרחובות המוגדרים, באותה תקופה כל היהודים חוייבו לשים טלאי צהוב על בגדם. אבל, בתור ילדים - בכלל לא התיחסנו לזה, ולא הלכנו בכלל עם הטלאי הצהוב. אני, בכל אופן, לא. ניסיתי לא להראות שום זהות יהודית, למרות שרוב העיירה הכירה אותי ולא היתה לי שום בעיה.
- אמירה:** האם ההורים דיברו איתך על זה, או שזה אתה... על העניין הזה, להראות שאתה לא יהודי. זאת היתה המסקנה שלך?
- בניומין:** בודאי שזאת היתה מסקנה שלי. ראיתי מה שקורה. פשוט קראתי בדיוק מה שקורה פה. המודעות שלי היתה, מבחינה זאת, מאד פעילה.
- אמירה:** עכשיו, לקחו את היהודים וריכזו אותם במקומות מוגדרים, זאת אומרת - בעצם - התחילו לעשות גיטו?
- בניומין:** כן.
- אמירה:** עכשיו, אתם נכנסתם לגיטו?
- בניומין:** כן, אבל כשהתחילו לשים את הגדרות, הוריי החליטו שאני ואחי, שהיינו יותר גדולים, לא נשאר בגטו. אותי שמו בכפר אחד, אצל משפחה, ואת אחי - בכפר שני. וכך היינו שם מאביב 1942, בערך פסח, ועד 2 לנובמבר 1942. במשך הקיץ אמי ביקרה אותנו פעם אחת וזהו.

../5

- 5 -

- אמירה:** **זאת אומרת - היא הצליחה לצאת מהגיטו?**
- בניומין:** כן, היא יצאה וביקרה אותנו וחזרה.
- אמירה:** **זאת היתה הפעם האחרונה שראית אותה?**
- בניומין:** זאת היתה הפעם האחרונה שראיתי אותה.
- אמירה:** **ואת אבא שלך, ראית פעם אחרונה לפני זה?**
- בניומין:** לפני זה. בסביבות פסח, כשיצאתי מהגטו.
- אמירה:** **הייתם שם עד נובמבר. מה קרה בנובמבר 42?**
- בניומין:** היינו שם. עבדנו אצל האיכרים האלה, הולכנו לבד את העדר למירעה ועזרנו למשק שלהם. ובעצם לא ידענו מה קורה בעיירה. התרחקנו לגמרי, כי זה היה, בערך, מרחק של יום הליכה מהעיירה. יום אחד באו אלי בעלי הבית שלי עם כרוז, והם מראים לי: תראה מה שקורה. כתוב פה, אצל מי שימצאו יהודי - דינו יהיה כדין היהודים. עד אותו זמן, לא היה צו להשמדת יהודים, והיינו באופן ליגלי כולם ידעו מי אנחנו, ומי ההורים שלנו, אלה היו משפחות של מכרים שהסכימו שנהיה אצלם.
- כמובן שההלם גדול. החלטתי ללכת לאחי, שהיה גדול ממני, לכפר שבו הוא היה, על מנת שנחליט שנינו מה לעשות לאור המצב החדש.
- אמירה:** **הלכת אליו לבד? ברגל?**
- בניומין:** כמובן, הכל לבד. זה היה מרחק של 3 ק"מ. ידעתי איפה הוא, אצל איזה משפחה. בכלל, לנו היו קשרים עם הרבה משפחות נוצריות. הסבא גר בכפר, אז לא היתה לנו בעיה עם משפחות הכפריים שהכירו אותנו. כפי שאמרת, אמי - עד שהתחתנה - חייטה בכפר. כל הילדות שלה, גרה בכפר. כשהגעתי אל אחי, החלטנו שאנחנו חוזרים לעיירה. קמנו השכם בבוקר למחרת, והגענו לעיירה שלנו (צ'חנוביץ). שם ראינו את כל מה שקורה.
- אמירה:** **מה ראיתם?**
- בניומין:** **העיירה שלנו היתה מחולקת ע"י נהר (נוז'ץ), לשתי חצאי עיירות צד אחד נקרא: - ניישטוט, וצד שני: אלטשטוט. אנחנו גרנו בנישטוט.**
דבר ראשון שעשיתי, הלכתי לנישטוט לשכן שלנו, שהבית שלו לא נשרף. הרחוב שלנו היה מחוץ לגיטו (רח' הכוזרים).

(בבקורנו עכשיו בפולין גילינו שהוא עדיין גר, באותו רחוב ובאותו בית).
הוא קיבל אותנו ואמר לי:

"תשמע, הורגים את כולם, אתם צריכים לברוח ולא להישאר פה בכלל.
אבל, אתם לא תלכו. תישארו אצלי, תישנו, תאכלו ולמחרת - תצאו".

אמירה: הוא הציע לכם לאן ללכת? היו לו איזה רעיונות בשבילכם, או שהוא אמר לכם:
"תעשו מה שאתם רוצים..." אפילו בתור בן-אדם ואתם הייתם ילדים ...

בניומין: דבר יחידי שהוא אמר לנו, שהוא לא יכול להחזיק אותנו. ובעיירה - בשום אופן -
אסור לנו להישאר. זה מה שהוא אמר לנו. כמוכן, שכבר בנישטוט, ברחוב שאנחנו
גרנו, כבר יהודים - לא היו. באותו לילה של סגירת הגטו הרבה יהודים הספיקו
לברוח, אלה שלא ברחו הועברו ע"י הגרמנים לגיטו של אלטשטוט, בצד השני של
הנהר. עברנו לשם והסתובבנו חופשי.

אמירה: זאת אומרת שהיו שני גיטאות בעיירה. אחד - בצד החדש, אחד - בצד הישן
(אלטשטוט)?

בניומין: כן.

אמירה: גם לאח שלך היתה צורה ארית?

בניומין: כן, אחי גם היה בלונדיני והיה לו מראה ארי. אבל, הוא היה - ככה - יותר מהסס
בכל דבר, ויותר חלש מבחינת האופי שלו. לא העיז תמיד לעשות דברים שאני עשיתי
בילדותי.

אמירה: אתה היית פרחח?

בניומין: כן, אני הייתי, אפשר להגיד, הפרחח של העיירה.

אמירה: בניומין, בוא תחזור, תספר לנו מה קרה כשהגרמנים נכנסו לעיירה, סילקו את
הרוסים, הצבא הגרמני המשיך לרדוף אחרי הרוסים לתוך רוסיה, בא - מה שנקרא -
ממשל אזרחי. מי נכנס לעיירה שלכם?

בניומין: הצבא הגרמני - אפשר להגיד - לא התייחס לאזרחים. לא ליהודים ולא לפולנים. אני
לא זוכר שהיו איזה שהם אירועים. אבל, אחרי שהחזית המשיכה מזרחה, הגיעו
לעיירה האנשים של אייכמן במדים השחורים, גם אוקראינים. ומאותו זמן היה כבר
חורף, סתיו - 1941, התחילה ההתעללות ביהודים. דבר ראשון, מה שהם עשו, עד כמה
שיזכור לי - שאת כל ה"אקטיבה", האנשים הצעירים, אנשים - שהם חששו שיוכלו
לעורר איזושהי תסיסה אצל היהודים, לעורר אותם לברוח לצאת מהעיירה, ולהסתלק.
אותם הם אסרו בבת-י-כלא ועינו אותם קשות, ואף הרגו אותם בכלא של העיירה.

- 7 -

- אמירה:** עכשיו, איך ידעתם שהם עינו אותם ו...
בנימין: פשוט, היינו שומעים מהגויים על זה. האנשים האלה נלקחו מהבתים שלהם, מהמשפחות שלהם, הוכנסו לבתי-כלא בעיירה ושם עינו אותם. אח"כ נודע לי שהם לא חזרו לגיטו יותר.
- אמירה:** איזה עוד דברים, שאתה ראית בתור ילד, שעושים ליהודים ברחוב?
בנימין: היו גם לוקחים יהודים לכל-מיני עבודות כפייה; ביערות, עבודה בכבישים, בכריתת עצים. מפעם לפעם - כשהסתובבתי חופשי - הייתי רואה מרחוק שמכים את היהודים ומתעללים בהם. ראיתי דברים כאלה.
- אמירה:** מה ראית? ספר לנו מה ראית.
בנימין: מכות וגם התעללויות ע"י אנשי האס.אס. שהיו אז לבושים במדים השחורים וגם האוקראינים.
- אמירה:** ראית שגררו יהודים עם סוסים?
בנימין: גם זה. איזשהו מקרה זכור לי. יהודים קשורים לסוסים גררו אותם בחורף, בשלג של - 1942, בעיירה.
- אמירה:** עכשיו, הם בפירוש התעללו בעיקר ביהודים? בפולנים הם לא נגעו?
בנימין: לא ראיתי דבר כזה על האזרחים הפולנים. התעללות פיסית - לא ראיתי.
- אמירה:** אתה זוכר עוד איזה אירועים, שאתה ראית בתור ילד?
בנימין: אני לא כל-כך זוכר. כי, בעצם, בתקופה הקשה - כבר לא הייתי בעיירה. לקראת האביב 1942, כבר לא הייתי בעיירה.
- אמירה:** טוב, אז הלכת עם האח שלך, חזרתם לעיירה... רגע, עוד משהו רציתי לשאול. כשההורים שמו אתכם בכפר, מה הם אמרו לכם?
בנימין: תראי, כבר היה מסוכן בבית לפני שיצאנו, שאנחנו נהיה אצל משפחות שמכירות אותנו בכפר. ההורים אמרו לנו: "אין אנו יודעים מה יוליד המחר, אך לפחות - אולי אתם הצעירים תשארו בחיים".
- אמירה:** הם הרגישו...
בנימין: הם הרגישו...

- 8 -

בניומין: בודאי שהיתה הרגשה שהולכת להיות כלייה על היהדות שם, בודאי אבל, מכיוון שהסביבה היתה עויינת ליהודים מצד אחד, ומצד שני - משפחות יהודיות לא כל-כך רצו להיפרד האחד מהשני. מה יהיה עם הילדים? מה יהיה עם הזקנים? הם חיכו, אולי אלוהים יעזור...

אמירה: היו משפחות שברחו לרוסיה, מתוך העיירה, בתקופה הזאת?

בניומין: בתקופת הגרמנים, לא זכור לי דבר כזה, לא. לא היתה, פשוט, שום אפשרות לברוח, כי קודם כל ליהודים היה אסור להיות מתוֹץ לעיירה, אז הסביבה הלשינה עליו, או שהיא מסרה אותו לגרמנים. לפני שהיתה פקודת ההשמדה אפילו.

אמירה: טוב, נחזור לאיפה שהיינו קודם. אתה ואח שלך חזרתם לעיירה, הלכתם לשכן הנוצרי שלכם, אבל הוא לא הציע לכם דברים ספציפיים?

בניומין: תראי, כל מי שבאותו זמן עזר ליהודים ונתפס ע"י הגרמנים, העונש היה חמור מאד...

אמירה: אתה יודע על אנשים שזה קרה להם? או שזה היה מהכרוז?

בניומין: הם פחדו, פשוט. לא מוכר לי סיפור, כי אפשר להגיד שבודדים עשו את זה, כי כל הסביבה היתה סביבה עויינת, בכלל. כשהסביבה עויינת - קשה לשרוד.

אמירה: אז, ישנתם אצלו, אכלתם, ולמחרת בבוקר?

בניומין: כן, עזבנו את ביתו וחזרנו חזרה לצד השני של העיירה, זאת אומרת - לאלטשטוט, איפה שעדיין היהודים היו מרוכזים בגיטו, ובאיזשהו שלב אחי אמר לי: "אני לא ממשיך לחפש הלאה, יקרה מה שיקרה, אני חוזר לתוך הגיטו. מה שיהיה עם משפחתי, עם הוריי - יהיה איתי. אני לא ממשיך לחפש הלאה איפה להיות". וכפי שאנחנו הולכים לאורך המדרכה לפני השער של הגטו, פשוט - אחי פונה לתוך השער, נכנס פנימה - ובזה נפרדנו.

אמירה: הוא היה האח הגדול שלך?

בניומין: הוא היה, בשנה וחצי, יותר גדול ממני.

אמירה: הוא היה גם יותר גדול פיזית?

בניומין: לא. אבל הוא פשוט החליט שהוא לא מחפש איפה להתקיים.

חייקה: ניסית לשכנע אותו?

בניומין: לא היתה שום אפשרות, שם, אסור היה לנו בכלל לדבר, להתווכח. זה היה, ממש, לפני משמרות של גרמנים (S.S), וזה היה ממש על-ידם. עמדנו על-ידם. הם בכלל לא חשדו בנו, כי כל הרחובות והעיר - היתה מלאה באוכלוסיה פולנית. כולם הסתובבו והעמיסו מהבתים היהודיים חפצים. היה שוד, באותו יום, באותם בתים, מהיכן שהיהודים פונו. בגלל הפחד שלנו לא יכולתי בכלל לנהל איתו ויכוח. הוא החליט והוא עשה מה שהוא החליט.

אמירה: עכשיו תגייד לי, למה הלכתם - בכלל - לשם? למה הגעתם לאיזור הזה בכלל?
רציתם לראות את ההורים?

בניומין: רצינו, פשוט, לדעת מה קורה. אם זה נכון מה שהאיכרים מספרים לנו. הם כבר לא רצו להחזיק אותנו, הם פחדו.

אמירה: אז הלכתם לאורך הגדר, היא היתה עכשיו כבר לא סתם גדר תיל, אלא...

בניומין: היתה גדר הרמטית, סגורה בלוחות עץ, ומסביב - גדרות תיל. בשער עמדו אנשי אס.אס. ואוקראינים.

אמירה: הצלחתם לראות משהו מעבר לגדר?

בניומין: אח"כ - כשאחי נכנס, אני ניסיתי לעלות על איזה בית גבוה, קרוב לגטו ולראות מה קורה. וכמובן, ראיתי התקהלויות של אנשים, ואני מניח - שגם ראו אותי ופשוט נפנפו לי בידיים שאני אברח.

אמירה: אתה ראית שהם נפנפו?

בניומין: ככה, אני היום בדמיון מזכיר לעצמי את היום הזה. הם, כנראה, כבר ראו שאחי חזר פנימה, והוא סיפר להם, כנראה, שאני בחוץ.

אמירה: ואז, החלטת ללכת ל... ?

בניומין: ומאותו הרגע החלטתי שאני חוזר לכפר, לאיזור איפה שאמי היתה גרה עד שהיא התחתנה.

אמירה: למה החלטת לחזור, דוקא, לכפר הזה?

בניומין: כי אלה היו המכרים היחידים שלנו באיזור הזה, והיתה לי הרגשה שהם יקבלו אותי. אנשים אלה היו איתנו בקשר, כל הזמן. הם גם היו באים אלינו הביתה בזמן שהיו באים לקניות בשוק של העיירה. היו משאירים אצלנו את הדברים, הקניות, והיו בקשר איתנו רוב הזמן. אמא, בכל אופן, היתה בקשר עם הצעירים בני גילה באותה תקופה, שחיו בכפר.

- 10 -

- אמירה: זה היה הכפר שאמא שלך נולדה בו? גדלה בו... ?
- בניומין: זה לא בדיוק הכפר שהייתי בו, אבל - זה היה ממש קרוב.
- אמירה: איך קראו לכפר הזה?
- בניומין: הכפר הזה, בו אמי גדלה, קראו לו "בריקי", ושם לא היו פולנים, אלא - רוסים לבנים, קראו להם.
- אמירה: ידעת שאתה, בעצם עכשיו, צריך להציל את עצמך, שאתה אחראי על עצמך? בן כמה היית ביום הזה?
- בניומין: בין 11 - ל-12.
- אמירה: ואתה, כמו שאתה זוכר, קלטת את המציאות?
- בניומין: בודאי, כן.
- אמירה: אז אתה עכשיו צריך לדאוג לעצמך...
- בניומין: אני צריך להתקיים, לשרוד.
- אמירה: מה עבר עליך ביום הזה?
- בניומין: התחלתי ללכת לכיוון הכפר, בסך הכל לא זכרתי שהייתי שם בכלל. זה היה כפר שונה מכפי ששמעתי בבית, אך ידעתי את הכיוון.
- אמירה: לא ידעת איפה הכפר בדיוק. רק ידעת את הכיוון הכללי?! היה לך אוכל, מיס?
- בניומין: שום דבר, הייתי לבוש במה שעזבתי את הכפר הקודם. היה אז כבר קר מאוד וככה הלכתי. אני זוכר, שהיה יום מעונן וקר, בסתיו (נובמבר) כבר קר שם. הלכתי יום שלם, הכל לפי החוש...
- אמירה: שאלת אנשים בדרך?
- בניומין: לא שאלתי אף אחד, כי אסור היה לי לשאול, אחרת היו יודעים שאני זר. השתדלתי להתחמק מאנשים שלא יחשדו בי, מה פתאום זר מסתובב פה. באותו זמן, אחרי שסגרו את העיירות ואת הגיטאות, התחילו לפנות יהודים לטרבלינקה. משמרות וסיורים רחבים של הצבא הגרמני חיפשו יהודים שהצליחו לברוח. אני נתקלתי בכאלה גם.

../11

באחד המקרים שנתקלתי בהם, היה למזלי בקירבת מקום עדר פרות. אני, כמובן, הלכתי עם מקל ונעמדתי ליד הפרות, לא יודע איפה באותו הזמן היה הרועה של אותו העדר, והם הגיעו אלי ברכיבה, סיור גרמני ואוקראיני, והם שאלו אותי אם אלה הפרות שלי? אמרתי להם: "כן", ואם אני מהכפר הזה? אמרתי: "כן, אני מהכפר הזה". האם לא ראית פה אנשים זרים מסתובבים?" אמרתי להם: "אני מהבוקר פה ולא ראיתי אף אדם זר. הם עזבו אותי והמשיכו לרכב הלאה.

אמירה: איך הלב היה כל הזמן?

בניומין: כמובן שהפחד היה, אבל כבר הייתי די מנוסה, עברו עלי כבר כמה אירועים עד אז, ופשוט כבר הגבתי כמו שצריך. הם המשיכו לרכב הלאה ולחפש זרים באותו איזור.

אמירה: הם פשוט חיפשו, בשביל לקחת למחנות?

בניומין: אולי. או להרוג במקום, או לקחת. בדר"כ כאלה שבחוץ הם לא אספו, הם היו יורים במקום. ואומרים לאיכרים לקבור אותם.

אמירה: פגשת עוד מישהו באותו היום, בדרך שהלכת?

בניומין: הלכתי, אבל השתדלתי באמת לא לפגוש, כי אחרי הנסיון הזה, כבר לא היתה לי ברירה, הייתי חייב להמשיך ללכת. השתדלתי להתחמק כי באיזור הזה, היו הרבה חורשות ועצים ובוסתנים, בהם אפשר היה להיעלם.

אמירה: אז, לא הלכת על הדרך הראשית?

בניומין: הלכתי לאורך הדרך הראשית, שמרתי על הכיוון. היו מקרים שעליתי על הדרך והיו מקרים שראיתי תנועה בסביבה, ונכנסתי לתוך החורשות.

אמירה: מה אכלת ומה שתית?

בניומין: אני לא זוכר שבמשך כל הדרך אכלתי משהו או שתיתי.

חנה בשן: לאורך כל הדרך הזאת עובר היום כביש, יערות גדולים משני צדדיו, מאד מרגש היה כעת לנסוע לאורך אותו מסלול...

אמירה: כמה ק"מ אתה מעריך שהלכת?

בניומין: עשרים וכמה ק"מ. החוש הוביל אותי לכפר הזה ולמשפחה.

אמירה: איך אתה זיהית את הכפר, אם אתה אומר שהכל השתנה? איך זיהית את הבית, איך ידעת לאן לבוא?

- 12 -

בניומין: היתה להם טחנת קמח, וזה היה ליד הדרך - הטחנה הזאת היתה מונעת ע"י הרוח. ידעתי שזה ליד הבית שלהם.

אמירה: **הם זיהו אותך כשבאת?**

בניומין: כן, בודאי. זיהו אותי כי הם היו באים לעיירה בזמן שלטון הרוסים עד 1941. אפשר להגיד שהם קיבלו אותי יפה מאד, לא נתנו לי להרגיש שאני מטרד בשבילם. שאלה ראשונה שלהם היתה:

"למה לא באו עוד מהמשפחה ורק אתה לבדך באת?"

אמירה: **ומה אמרת להם?**

בניומין: הם לא ידעו שאני כל תקופת הגיטו לא הייתי כבר עם המשפחה, בזמן שלטון הגרמנים ניתק כל הקשר בין המשפחה שלנו למכרים. הכפריים לא באו העירה, וכשהם באו - הם לא יצרו קשר בגלל הפחד שלהם. הוא אמר לי ככה: "תראה, אני לא יכול להחזיק אותך, אבל חבל שלא באו עוד מהמשפחה, חבל מאד, אבל אני אדאג לך".

הזקן של המשפחה הזאת היה ידיד טוב של סבא שלי, (אך הוא כבר לא ניהל את העניינים בבית), הבן שלו וולדק היה באותו זמן ראש הכפר הוא אף ניהל את עינייני הבית.

והוא אמר לי:

"תשמע, אתה רואה שאני לא יכול להחזיק בבית שלי זרים, כי באים אלי גם גרמנים וגם אנשים שבאים לטחנת הקמח, אבל יהיה בסדר".

באותו ערב הוא העביר אותי למשפחה שאצלה נשארתי עד סוף המלחמה. (משפ' ז'רו).

אמירה: **הם ידעו שאתה יהודי?**

בניומין: משפחת ז'רו לא ידעו עלי כלום. רק בעלי טחנת הקמח והבן שלהם ידעו מי אני הם היו מכרים שלנו.

אמירה: **עם המשפחה של האמא שלך.**

בניומין: כן. אותי הוא זכר, כי בזמן הרוסים הם היו באים העירה. היו באים אלינו ואחד הבנים שלהם שירת בתור שוטר בזמן הרוסים, לבית שלנו הוא היה בא. אמא היתה מכבסת לו את החולצות ודואגת לו.

- 13 -

אמירה: אז מה הוא עשה איתך?
בניומין: הוא העביר אותי למשפחה שגרה קצת יותר רחוק, מחוץ לכפר (סמרקליצה). זה לא הכפר שבו אמא היתה, זה היה כמה ק"מ יותר רחוק. והוא אמר לי ככה:
"אתה אל תדבר כלום, אל תגיד מי אתה, אל תגיד כלום. אני אביא אותך למקום וזה יהיה בסדר".

הוא הביא אותי למשפחה, לא רחוק משם, זאת היתה אחוזה גדולה מחוץ לכפר, גרו בה ארבעה אחים שהיו אז בגילאי ה-30, 40, ואחות. היתה להם אמא זקנה שגרה בבית. שני אחים מהמשפחה הזאת גרו כבר בנפרד אבל על אדמת האחוזה. שני אחים ואחות גרו בבית המקורי של האחוזה.

אח"כ נודע לי שהוא אמר להם:

"תראו הילד הזה, הגיע אלי מאיזור ורשה. אני אפוטרופוס שלו. אני יודע שאתם צריכים ילד לעזרה.."

הם באמת היו צריכים ילד. היתה שם רק תינוקת אחת שהיא כיום בת 43.

אמירה: הוא אמר שהם צריכים ילד לעבודה? לעזרה?

בניומין: כן.
"ואם יהיו לכם בעיות איתו, אני הכתובת שלו".

באותו ערב ישבתי ואכלתי איתם ארוחת-ערב, מאותה צלחת! אנשים כאלה, אני חושב, שלא פוגשים ...

אמירה: איך הסתדרת במשפחה הנוצרית בעניינים של הדת הנוצרית? תפילה, ברכות...

בניומין: המשפחה הזאת, לא היתה דתית פנטית. היו אנשים מאד תרבותיים ומתקדמים. הם ראו אז את העולם לא כמו האיכרים הבורים שהיו בסביבה. במשפחה הזאת - הבנים למדו לימודים אוניברסיטאיים. הם שרתו בתור קצינים בצבא הפולני. כשפרצה המלחמה, הם חזרו הביתה. הם היו מודעים מאד למה שקורה בעולם.
באותו ערב, כשהגעתי אליהם, אכלתי איתם מאותה צלחת. הם קיבלו אותי כאילו אני שייך למשפחה שלהם.
ילדים לא היו בבית הזה, היתה רק תינוקת אחת קטנה. בבית בו הייתי, היו שלושה אחים, שני אחים ואחות בתוך הבית. אח אחד היה נשוי והיתה לו תינוקת, ולאשתו קראו ינינה.

- 14 -

הנושא הדתי לא כל-כך היווה אצלם בעיה. מטעמי נימוס והפגנת נוכחות, ביום ראשון, מישהו מהמשפחה הלך לכנסיה, אבל זה בכלל לא היה טכס משפחתי - ללכת לכנסיה. לקראת חג המולד, באותו יום, הם שאלו אותי אם אני מעוניין ללכת איתם לכנסיה. הכנסיה היתה במרחק של ארבעה ק"מ, ואני כמובן אמרתי להם: "בודאי שאני אבוא איתכם". הלכתי איתם לכנסיה. אני לא זוכר אם כל האחים הלכו, אני חושב שלא. הלכנו, ובלילה היתה שם מיסה לכבוד חג המולד. הייתי איתם. מה שהם עשו, אני עשיתי, וזהו - וחזרנו הביתה.

לשולחן האוכל, מי שרצה - הצטרף, ומי שלא רצה - לא הצטרף. היו אנשים מאד חופשיים. זה היה, לקראת החורף, עבדתי במשק, עזרתי בכל מה שצריך היה. להאכיל את הסוסים, את הפרות, המשק היה גדול, איזה מאה, מאה וחמישים פרות ושלוש מאות כבשים ועשרה סוסים. הסוסים, ששימשו לעיבוד החקלאי של השדות, ובחורף הם שימשו גם ליתר הצרכים במשק. הם היו גם ממוכנים מאד, המשפחה הזאת. זו היתה אחוזה גדולה, היתה להם טחנת קמח עצמאית, שהונעה ע"י סוסים. אני הייתי עושה את העבודה הזאת - מריץ את הסוסים בטחנת הקמח. היתה להם מכונת דייש, שהונעה ע"י סוסים, וכל זה גם אני עשיתי. גרתי אצלם בבית, לא היתה לי שום בעיה ולא נתנו לי שם הרגשה שאני זר אצלם.

בתקופה שהיית אצלם, האם ראית שרודפים יהודים, שמסגירים יהודים? אמירה:

באותו חורף ראשון, אני ראיתי הרבה דברים קשים. זה היה חורף של 42-43. אותם היהודים שהצליחו לברוח מהגיטאות של העיירות בסביבה, חיפשו מחסה ומחבוא, ואפשר להגיד שרוב הסביבה היתה מאד עויינת ליהודים, הסגירה יהודים. בכפר, היכן שאני הייתי, גם כן נתקלתי שם בבעיה של אישה שהסתובבה... (שמעתי על זה), אישה שהסתובבה עם שני ילדים, ואח"כ שמעתי שמסרו אותם לגרמנים והגרמנים ירו בהם. בכפר, לא רחוק מהמקום שהייתי, זה גם שמעתי שאמרו, וסיפרו גם של מי הילדים. אלה היו ילדים של הדוד שלי, הדוד שלי - שנשאר בחיים, השאיר את הילדים אצל משפחה אחת ואחרי כמה ימים הגוי הזה הודיע לגרמנים שאיזה יהודי השאיר אצלו ילדים ולא יודע מה לעשות איתם. הגרמנים הגיעו, ירו בהם ואמרו לו: "תקבור אותם". לפי השמות ידעתי שאלה הילדים של הדוד שלי מדרוגיציץ.

הכרת אותם? אמירה:

את הילדים ראיתי כשהיו עוד מאד קטנים, זה היה כשביקרנו אצל הדוד לפני המלחמה.
במשפחה - איפה שאני הייתי, היו מגיעים יהודים בלילות, והמשפחה הזאת עזרה מאד, בלבוש ובאוכל, אפילו בנשק. אלה שנשארו - זוכרים את זה. באותו חורף הגיעה גם בחורה יהודיה - אינדה, שהיא היום בארץ (רק עכשיו כשחזרנו מהביקור בפולין נודע לי שהיא בארץ וגרה בחולון). גם אותה הם החביאו קרוב לשנה, בתוך עליית גג. היה שם חדרון, שעישנו בו את הבשר והעשן יצא דרך הארובה של החדרון בו היא הוחבאה. בזמן שלא היו מעשנים בשר, היא היתה יושבת שם. היתה יוצאת בלילות, רק להתאורר ולאכול ולחזור למחבוא שלה.

../15

- 15 -

במשך כל החורף הראשון לא הספקתי לראות אותה אולי בחטף ככה, וכמובן ששתקתי ולא דיברתי בכלל איתם על זה שראיתי אותה, והם לא דיברו איתי שישנה אחת כזאת. אחרי איזה שהיא תקופה, נודע לי שאח שלה, הצליח גם כן לברוח מהגיטו ולקח אותה ליערות. היא היתה מעיירה אחרת, לא מהעיירה שלי.

היא סיפרה לי, עכשיו, כשהייתי אצלה בחולון, שבאותו זמן נאלצה להסתלק משם, והאח שלה לקח אותה, היו שם חיפושים, חיפשו יהודים גם אצל המשפחה הזאת. אני, בכל אופן, לא זוכר דבר כזה בכלל, כי אני הייתי כל הזמן חופשי, כאילו אחד מהם. אני לא נזכר בזה, הם סיפרו לי שהיו חיפושים. בחורף הייתי בחצר הבית, אבל בקיץ הייתי בשדות וביערות. הייתי הולך עם העדר מהזריחה עד השקיעה, ואז לא יכולתי לדעת שום דבר על מה שקורה בחצר.

במשך הזמן היו באים לשם גרמנים. היתה תחנת משטרה קרובה מאד כ- 4-5 ק"מ. גם באיזורים אחרים הגרמנים היו מחפשים פרטיזנים, ויהודים הם היו מגיעים לשם, ואני התנהגתי כאילו - כלום, בצורה טבעית, וטיפלתי בסוסים של הגרמנים. אפילו בעלי הבית שלי מעולם לא אמרו לי להתחבא ומעולם לא אמרו לי להסתלק. הם היו אנשים מאד חכמים, הוכמת חיים רבה, הסלון של הבית - תמיד היה בו שולחן ערוך עם מזון ומשקאות, תוצרת בית כמובן. כשהיו באים גרמנים לחפש, הנשים היו יוצאות ומזמינות אותם הביתה לאכול, ואנחנו היינו לוקחים את הסוסים מאכילים ומשקים אותם. הרבה מקרים כאלה אני זוכר, ואני לא זוכר שהם חיפשו משהו בבית ושאלו על מישהו בבית. אחד מבעלי הבית נהג להגיד לי:
"תדע לך, חייל - תן לו לשתות, תן לו לאכול,
והוא שוכח בשביל מה הוא בא."
(חייל הוא תמיד צמא ורעב)

מכיוון שהם בעצמם היו קצינים בצבא הפולני, הם הבינו את המנטליות של החיילים, וזה כנראה עבד. אחד המקרים שאני יכול לספר היה תיכף בהתחלה, (3-1942) כשרק הגעתי אליהם. הייתי אצל שכן, מה זה שכן - בבית של אחד מהאחים שלהם שגר על אדמת האחווה. ערב אחד, כשהיינו כולנו בתוך הבית (הזכיר לי את זה עכשיו סטפן בן של אחד האחים שנשאר שם היום והוא בן גילן), בערב הזה שהגרמנים פרצו לתוך הבית עסקנו בייצור וודקה ביתית ונבהלנו כולנו. אני את הערב הזה זוכר, הם דחפו את כולנו לתוך פינה, האירו עלינו עם פנסים, ושאלו את בעל-הבית אם כולנו מאותה משפחה, אז הוא הצהיר: "זה הבן של האח וזה גם מהמשפחה" ובזה נגמר הסיפור. בודאי שהשערות סמרו לי מרוב פחד.
התקופה הקשה היתה, בעצם, החורף הראשון 1942-43. אחרי זה, היהודים שהסתובבו ביערות היה להם נשק. הופסקה גם ההלשנה, (ההלשנה ע"י הפולנים העויינים את היהודים), כי היהודים פשוט נקמו בכאלה. גם הרגו וגם שרפו מי שרק פעל נגד יהודים שהסתובבו באיזור. לקראת הקיץ של 1943 והחורף של 1944 כבר לא היו הלשנות ולא היתה עוינות מכוונת נגד היהודים שעדיין הצליחו לשרוד.

עכשיו, תגיד לי, אתה - כל השנתיים שהיית שם פחדת שיגלו שאתה יהודי?

אמירה:

..16

- 16 -

בניומין: הפחד היחידי שהיה לי, שיגידו לי להוריד את המכנסיים. היתר, לא פחדתי, כי אני פשוט נכנסתי להרגל של חיי הכפר הייתי יחד איתם, והתנהגתי כמוהם. וכמובן, שהנקודה היהודית לא התנתקה ממני, כי הבית היה יהודי, החינוך יהודי, וזה נשאר.

אמירה: לא קרה לך, שהיית צריך להתרחץ עם ילדים אחרים, או משהו כזה, בנהר?

בניומין: בקיץ הייתי עסוק מהזריחה ועד השקיעה. אפילו אפשר להגיד, שיום שבת אחד לא היה לי חופשי. הייתי כל הזמן עסוק בלכת עם העדר ואינני זוכר שהיה זמן ומקומות שאפשר היה להתרחץ. הייתי מתרחץ בבית. מקלחות לא היו. לא הרגשתי גם שאני זקוק לזה.

אמירה: איזה שם המצאת לך כשהגעת לבית הזה?

בניומין: כפי שאמרתי, אני עד חיסול הגיטו, כבר הייתי יותר מחצי שנה מחוץ לבית. גם הייתי בכפר, אז לא יכולתי שיקראו לי בשם שלי, אז המצאתי לעצמי שם פולני וגם שם משפחה פולני, ובשם הזה קראו לי שם.

אמירה: והתרגלת לזה בלי שום בעיות?

בניומין: לא היתה לי שום בעיה, עד היום גם היהודים שפוגשים אותי מאלה ששרדו ועברו שם, ממשיכים לקרוא לי באותו שם.

אמירה: שהוא?

בניומין: סטשק. (נובק).

אמירה: איך יצאת משם?

בניומין: הייתי שם מנובמבר 1942 עד, אני חושב, ינואר 1945.

אמירה: שמעת משהו על העיירה בתקופה שהיית שם?

בניומין: התנתקתי לגמרי מהעיירה, מכל היהודים וכל מה שהיה קשור לעיירה. וגם לא האמנתי שבכלל נשאר מישהו בחיים. לא רק ממשפחתי, גם יתר היהודים. אחרי כל מה שראיתי בעצמי ומה ששמעתי שקורה, חשבתי שלא נשארו יהודים כלל מאז שהגיעו גרמנים. המחשבה הזאת היתה קיימת אצלי. אבל במשך המלחמה, למשפחה - איפה שהייתי, היו מגיעים יהודים כדי לקבל מהם עזרה. והם - ברצון רב עזרו ועשו זאת באהבה גדולה.

אותם היהודים שהסתובבו שם לא היו מהעיירה שלי, אלא מהעיירה איפה שהדוד שלי היה גר (דרוגיצ'ין) ועיירה נוספת (סמיאטיץ'). במשך הזמן הזה, היהודים שהיו מגיעים לשם ראו אותי והם ידעו שאני לא שייך למשפחה.

- 17 -

../17

כשהרוסים כבשו את האיזור, דוד שלי ואישתו אשר נשארו בחיים, אחרי שהסתובבו ביערות והתחבאו בכל מיני בונקרים, חזרו לעיירה (דרוגיצ'ין) עם עוד יהודים אשר ניצלו. ערב אחד שוחחו ביניהם, ואחד היהודים אמר לדוד שלי:

"אתה יודע מה, במשפחה הזאת בכפר סמרכליצה, יש ילד שהוא דומה לבן של האח שלך. מצ'חנוביץ - שם העיר שלי."

איך הם, ידעו שזה אני?
אנחנו, לפני המלחמה ביקרנו אצל הדוד, וכנראה שהם זכרו אותי. הדוד שלי פשוט לקח עגלה וכמה מלווים וערב אחד הוא הופיע אצלי. אני בודאי שזכרתי אותו, גם זכרתי את הסיפור על הילדים שלו שהרגו אותם בכפר..
בעלי הבית שלי, בשלווה טבעית, בלי שום התרגשות, אמרו לי:

"תראה, אם הוא הדוד שלך ואתה רוצה ללכת איתו, תחליט מה שאתה רוצה. אתה היית אצלנו כמו בן בית, אתה צריך להחליט מה לעשות."

הוא הגיע אלי בערב, עם מלווים, כי היה כבר מסוכן ליהודים לנסוע, ולהסתובב חופשי. הצבא הרוסי שטף את האיזור, והחזית עוד היתה ליד ורשה. תחילת חורף - 1945. היהודים נקמו בגויים ששיתפו פעולה עם הגרמנים, אלה שמסרו יהודים לגרמנים. הרוסים, שלטו אז בפולין כממשל צבאי. ואז הרוסים הודיעו ליהודים:

"מי שאתם חושבים ויודעים ששיתף פעולה עם הגרמנים או מסר יהודים לגרמנים, תעשו בו מה שאתם רוצים.."

והיהודים ניצלו את הסיטואציה הזאת, ואז נוצר טרור נגדי מצד המחותרת הפולנית. זה היה מצב מאוד קשה לאותם יהודים שחזרו לעיירות.
הדוד בא עם ליווי, כמובן שהחלטתי ללכת איתו. בכל זאת - דוד.
לא רציתי להישאר אצל הגויים למרות שהרגשתי שם טוב, והתנהגו אלי כאילו שאני אחד מהם.
הכפר הזה היה במרחק של 15 ק"מ מהעיירה. הגענו לעיירה. בעיירה הזאת שרדו, אני חושב, בין 15-20 יהודים. גרו שם וחיו, התחילו לחיות מחדש את חיי העיירה ולעסוק במלאכות השונות, עד שגבר שוב הטרור.

היה לי עוד דוד שנשאר בחיים, הפולנים ירו בו והרגו אותו, ממש בתוך העיירה, בזמן שכבר היהודים חזרו לגור בעיירה. אישתו וילדיו התחבאו אצל משפחה נוצרית באיזשהו כפר, והגוי הזה מסר אותם לגרמנים. ואחרי זה, היהודים פשוט השמידו את המשפחה הזאת ושרפו את הבית שלהם. התחילה נקמה הדדית והקרקע התחילה לבעור מתחת לרגלי היהודים שם, נאלצנו להתפנות לעיר גדולה יותר. כמו שלא למדתי בכפר, גם בעיר לא למדתי. לא היו ילדים. בתי-ספר פולנים גם כן לא היו. הכל היה עדיין בתנאי מלחמה.

- 18 -

באחת העיירות הקטנות בשם סמיאטיץ', שגם בה גרנו תקופה קצרה, לילה לפני הפינוי לעיר הגדולה, הקיפו אותנו ה-A.K. הפולני, אלה היו קבוצות שהיו נוקמות גם ביהודים וגם ברוסים, הם רצו פולין לא קומוניסטית. היהודים היו מזוהים עם הקומוניסטים.

היינו בין עשרה לחמישה-עשר איש, ניהלנו קרב מתוך הבית במשך כל הלילה, עד שהם נסוגו. באותו לילה נהרגה אישה יהודיה ונפצעו מספר יהודים, ביניהם גם הדוד שלי. את האישה, אפילו, לא הובלנו לבית-קברות יהודי קברו אותה בחצר של אותה בית.

במקרה עברה שיירה של הצבא הרוסי דרך העיירה (סמיאטיץ'). צבא רוסי כבר לא היה שם, היו רק תחנות משטרה פולניות. התפנינו לעיר גדולה (בילסק פודלסקי) הגענו עם הנשק אל העיר, את הנשק מסרנו לידי הרוסים. היה שם שדה-תעופה רוסי גדול והרבה חיילים רוסים. שם כבר לא היה חשש שאנשי הכנופיות הפולניות יגיעו.

משם עברנו לביאליסטוק. בביאליסטוק כבר היו הרבה יהודים. זה היה בתחילת קיץ 1945. גם התנועה הציונית התחילה לפעול. אני זכרתי שלפני המלחמה היו אצלנו הרבה תנועות-נוער ציוניות ("ביתר", "השומר-הצעיר"). זכרתי שהרבה צעירים מהעיירה נסעו לארץ. באותו רגע אמרתי לדוד שלי שאני לא נשאר איתו, אני הולך עם הנוער. כבר היו אז שליחים. התנועה-הציונית התחילה לפעול מחדש. באותו הזמן נפרדתי מהדוד שלי ועברתי לבילסקו ביאלה. שם היה בית ילדים (פנימינה) + בי"ס. משם הגעתי לתנועת נוער.

אמירה: לאן הוא נסע? (הדוד)

בניומין: הוא לא רצה לנסוע לארץ. הוא רצה להגיע לדרום-אמריקה. לאישתו היו שם קרובים, והם נסעו לבוליביה, ואז נפרדנו.

אני כבר הייתי במסגרת של תנועת-נוער ציונית.

עברנו לעיר אחרת באזור שלזיה, עם קבוצת נוער במסגרת עליית-הנוער. התחלנו קצת ללמוד איך לנהל חיי תנועת-נוער. לקראת סוף 1945 עברנו במסגרת הבריחה לצ'כוסלובקיה, הכל בצורה לא לגלית. בצ'כוסלובקיה היינו עם קבוצת נוער כמה שבועות בפרג. משם המשכנו לגבול גרמניה, במחתרת. הובילו אותנו מדריכים. אני הייתי אחד הצעירים שם, המבוגרים יותר היו בגילאי שמונה-עשרה, הרוב היו נערים שיצאו ממחנות, פרטיזנים, כאלה שהגיעו מרוסיה. המשכנו לצ'כוסלובקיה וגרמניה. אנחנו - לא ידענו כלום. המדריכים עסקו בתעודות, ניירות, הסעות, כלכלה ולינה. משם הועברנו לגרמניה. את הגבול בין צ'כוסלובקיה לגרמניה עברנו בלילה ברגל, דרך ההרים באזור הסודטים, שם עלינו על רכבת והגענו למינכן. זה היה, כבר, סתיו סוף 1945. הפעילות הציונית של התנועה היתה כבר יותר גדולה. הצטרפנו לקבוצת הכשרה באחד האחוזות של הגרמנים, באותו זמן היה משטר צבאי אמריקאי בגרמניה, והצבא האמריקאי נתן לנוער יהודי, שהתכוון לעלות לארץ, מרכזי הכשרה ומדריכים שהגיעו מארץ-ישראל. אלה היו חיילי הבריגדה היהודית מא"י.

../19

- 19 -

מדריכים של הסוכנות, הם הדריכו והכינו אותנו לקראת עלייה לארץ.
לקראת סתיו 46 הגענו לצרפת, לא רחוק ממרסיי, ושם חיכינו לעלייה לארץ.
היינו שם בערך חודשיים. למדנו עברית. אני - עברית כבר ידעתי, רק נזכרתי, כי
למדתי עוד בעיירה. רוב הילדים אצלנו למדו עברית.

ערב אחד, הגיעו מכוניות לנקודות לאורך החוף שאורגנו מראש, באיזור מרסיי, בהן
היו קבוצות נוער. זו היתה עלייה לא ליגלית. אותם השרידים שעוד נשארו, היו
אנשים צעירים, ולהם לא היתה בעיה להמשיך לסבול, וסבלו - איך אומרים, בשמחה,
על-מנת להגיע לארץ.

ובאותו ערב הגיעו אלינו מכוניות והאחראים הודיעו לנו, שאנחנו הולכים לעלות
לאוניה. המכוניות האלה היו של הצבא האמריקאי, זה אורגן דרך "הבריחה". לכל
אחד היה מותר לקחת רק לבוש, יתר הדברים, אמרו לנו, שאסור לנו לקחת איתנו כמו
תמונות וספרים, על-מנת לא להכביד על האוניה ועוד כל מיני נימוקים.
לקראת אור ראשון הגענו לאיזה מקום בחוף נידח והתחלנו לעלות על האוניה.
האוניה הזאת עמדה באיזה מקום נידח בצרפת שקראו לו "פורט-לבוק". ואספו בצורה
זאת, במשך לילה אחד, 1300 בני נוער. אני ועוד כמה היינו מהצעירים באוניה
הזאת, והמבוגרים - לדעתי אז היו מכסימום בני 30.

ביציאה מהנמל, לקראת ערב עלינו על שרטון. עקב התנאים הקשים בספינה, קראנו לה
- "אמבטיה". היו מרוכזים בה 1300 איש. היום ניתן ללמוד נושא זה, במוזיאון
העפלה בחיפה. משאבות לא היו באוניה ונאלצנו לשאוב מים מבטן האוניה העברנו
דליי מים אחד לשני ואח"כ שפכנו אותם דרך החלונות. המסע נמשך כ- שבע-עשרה
יום, בתנאים קשים ביותר. אוכל גם לא היה. אכלו בייסקויטים ושתו מים. כמה ימים
לפני שהגענו לחיפה, עברו מעלינו מטוסים בריטיים, ואז ידענו שהתגלינו. בצוות
היו גם שני בחורים מארץ-ישראל, האחראי לאוניה ועוד אחד. הצוות היה מורכב
ממלחים ספרדיים, בודאי תמורת תשלום. הצעירים באוניה, אני בתוכם, אפשר להגיד
- לא סבלנו, לא מרעב ולא מצמא. אנחנו גילינו את המחסן של המלחים, ובמשך
הלילות היינו מצטיידים...

חנה: מה היה שם האוניה?

בנימין: לאוניה קראו "לטרון". לטרון - למה? כי באותו קיץ נאסרו כל מנהיגי הישוב,
ב"מחנה לטרון" ושם הוחזקו במשך כמה חודשים.

אחרי שהמטוסים צללו מעלינו, כולם ברחו מהסיפון, ואחרי כמה שעות התקרבו אלינו
משחתות בריטיות ובקשו מאתנו שלא נגלה התנגדות. הודיעו לנו שאנחנו נובל
לחיפה, ומשם באוניות שלהם לקפריסין.

- 20 -

בקפריסין כבר היו מעפילים שהגיעו לפנינו. אנחנו היינו האוניה הרביעית בקפריסין. בהתחלה, לא הסכמנו לתנאים שלהם, וכשהם התקרבו עם המשחתות, זרקנו עליהם כל מיני דברים שהיו בידנו והם ניסו להתחמק, וכמו שהספינה ה"אמבטיה" שלנו שטה, משחתת אחת נגחה אותה מלפנים בעוצמה רבה, והמשחתת השנייה נגחה אותה ממול בצד האחורי. ה"אמבטיה" שלנו קיבלה נטייה חזקה מאד לצד אחד, ואז כבר אף אחד לא יכול היה לעמוד על ה"אמבטיה" הזאת בלי להיאחז, היא נטתה לשקוע. עם גז מדמיע וסילוני מים, הם הבריחו את כולם מהסיפון וקשרו את "לטרון" אל האוניות שלהם והמלחים הבריטים עברו ל"אמבטיה" שלנו.

יש לציין שאותם החיילים הבריטיים שעסקו בזה, היו אנשים צעירים שגויסו לאחר המלחמה, ולא אותם חיילים הבריטים שראו את אירופה, את מחנות ההשמדה ואת הסבל של היהודים באירופה. הם שלחו בכוונה טירונים, חיילים צעירים, להם כמובן היו פחות מעצורים לטפל בנו. היתה קצת התנגדות, אבל הם עלו על האוניה שלנו ללא נשק, רק עם מקלות קצרים, וכל חייל היה מצוייד בהרבה מימיות עם מים וסוכריות ומסטיקים, הם ניסו לעשות רושם שהם ממלאים פקודות, ובסך-הכל רוצים את טובתנו והם לא רוצים להילחם בנו. ובאותו זמן, אחרי סבל ממושך - אנשים רצו לשתות, אחרי שרוב הדרך שתינו מים מלוחים, אני לא זוכר שהיתה התנגדות גדולה. אחרי שבעה-עשר יום בים, אנשים היו מותשים, והם הציעו מים וסוכריות וביסקויטים ומגבות, ופשוט התייחסו בצורה אנושית.

הם קשרו את האוניה שלנו וגררו אותה לרציף בחיפה ומשם הועברנו לספינות בריטיות. אחת בשם: "אושן ויגר" והשנייה היתה: "לייפגרט".

הועמסתם על האוניות הבריטיות...

אמירה:

עוד באותו לילה, באוניות הבריטיות נתנו לנו מגבות, מזון, סבון. אלה היו אוניות תובלה בריטיות, שהובילו צבא בזמן מלחמת העולם השנייה. ביניהם היו חיילים מבוגרים יותר, אשר ידעו מה שקרה ליהודים באירופה. היתה הרגשה טובה, אחרי שהתרחצנו, (היו שם מקלחות), היינו מאד עייפים ונרדמנו. לקראת הבוקר הגענו לקפריסין לפמגוסטה.

בניומין:

האנגלים בנו מחנות ליהודים שהגיעו לארץ בעלייה הלא ליגלית. היו שם גדרות תיל מסביב למחנה, שהוקם על שפת הים, ליד פמגוסטה.

כל האוניה שלנו היתה מורכבת מבני נוער שהשתייכו לתנועת-נוער. החל מתנועת "נוחם" - שהייתי שייך אליה עוד בגרמניה. זו לא היתה אותה קבוצה שהייתי איתם בפולין, זו היתה קבוצה אחרת אליה הצטרפתי בגרמניה. היום חלקם נמצאים בקיבוץ "אפיקים" וחלקם התפזרו ברחבי הארץ, כמו רבים אחרים.

בקפריסין עצמה, כל קבוצה קיבלה אוהלים. גרנו באוהלים. לכל קבוצה נתנו גם - מטבח/שדה-צבאי. האנגלים חילקו מזון. במחנה, כל קבוצה החליטה לעצמה איך לארגן את חייה.

במחנה היו כבר שליחים מהארץ: רופאים, ומדריכים, הכל נעשה בליווי של התנועה - הציונית והסוכנות - היהודית. העיסוק שלנו במשך היום היה לימודים וספורט.

המזון, פחות או יותר, הספיק. לא התלוננו. בחודשים החמים, יכולנו ללכת לשפת-הים להתרחץ ולהזור למחנה. בודאי, שסירות עם חיילים בריטים שמרו שלא נברח, אבל, זה היה מין מחנה נופש בסך-הכל.

בקפריסין, הוחזקו המעפילים שהבריטים טענו שהם באים לארץ בצורה לא-ליגלית. היתה הקצבה של 1500 יהודים כל חודש, שאפשרו להם לבוא לארץ. 750 אשרות-כניסה לארץ - סרטיפיקטים, ניתנו ליהודים באירופה לכל מיני מקרים של חולים ואיחוד משפחות. 750 סרטיפיקטים ניתנו ליושבי מחנות בקפריסין. התור שלנו, להיכנס לארץ בצורה ליגלית, היה צריך להיות רק ביוני 47.

הכלל היה: מי שהגיע קודם לקפריסין, יצא קודם, מי שהגיע אחרון, גם יצא אחרון.

באותו זמן הגיעו הרבה מעפילים לקפריסין, והיו כאלה שישבו שם הרבה זמן. אני חושב שישבו שם כאלה שפנו רק אחרי שקמה המדינה.

בקפריסין, ניצלנו את זמננו טוב מאד, התקיימו סמינרים שונים, המורים הגיעו מהארץ.

אנחנו היינו צריכים לעלות לארץ עוד באותו קיץ. אך באביב, הצליחה להגיע לחופי הארץ הספינה "שבתאי לוזינסקי". אותה ספינה הגיעה לארץ לחוף ניצנים. ההגנה בארץ ידעה על בואה. הגיעו הרבה יהודים לחוף, וכל המעפילים שהספיקו לרדת מהספינה, התערבבו בתוך האוכלוסיה.. וכך נכנסו לארץ..

אתה רוצה לספר איך הגעת לאפיקים, או שנעבור לביקור בפולין? אמירה:

כבר בקפריסין, היה לנו שליח מהסוכנות מקיבוץ אפיקים, וכנראה שהקבוצה שלנו מצאה חן בעיניו. הוא עבד עלינו ושיכנע אותנו לבוא לאפיקים, כשנעלה ארצה. לשליח הזה קראו יוסף אופין.

חודש ימים הייתי ב"מחנה עתלית", אח"כ במחנה מיון שנקרא: "קרית שמואל" בהנהלת הסוכנות היהודית.

יום יום היו מגיעים למחנה בקרית שמואל תושבי הארץ ע"מ לחפש קרובי משפחה או מכרים ממקומות מגוריהם בחו"ל על מנת לוודא מה עלה בגורל יקיריהם. כל אחד קיווה לפגוש מישהו שנותר מבני משפחתו או לפחות לשמוע על גורלו.

באחד הימים בהיותי במחנה ניגשה אלי אשה מלווה בילדה קטנה ושאלה מי אני ואיפה נולדתי. אמרתי לה את שמי ואת מקום מגורי בפולין. ההפתעה וההלם היו גדולים - לשנינו. היא אמרה לי שברגע שראתה אותי ראתה עלי את פניה של אמי. לאשה זו קוראים חנה שלכטר שגרה בקרית חיים. היא היתה שכנה שלנו בצ'חנוביץ לפני עלותה לא"י. ב-1938 הגיע החתן שלה שמעון שלכטר מהארץ, התחתנו בעיירה ועלו ארצה. כל משפחתה אשר נותרה בצ'חנוביץ הושמדה ע"י הגרמנים.

מאז אותה פגישה חנה שלכטר ומשפחתה נהגו איתי כבן שלהם. גם אחרי נשואי נשארנו בקשר משפחתי - הם היו שותפים בכל שמחה של הבנים וכו'.

ממחנה קרית שמואל כל אחד הלך לאן שבחר ללכת. אני הלכתי לאפיקים.

במאי 1947, אחרי המיון והסידורים השונים הגענו לאפיקים. באפיקים השתלבתי בחברת-נוער, הייתי צעיר מאד. הייתי אחד הצעירים בקבוצה הזאת. לכן הייתי שם במסגרת של עליית-הנוער. המבוגרים - כל אחד בחר את עבודתו. הייתי באפיקים במשך כל הקיץ, למדתי קצת. חברת-הנוער לא היתה כמו היום, רק לומדים. אנחנו, חצי יום עבדנו, ואחרי-הצהריים, כמה שעות, למדנו. ואני יכול לציין, שזה היה די קשה.

מצב זה נמשך עד החלטת האומות-המאוחדות ב- 29 לנובמבר 1947. אז התחילו המהומות בארץ. הרבה מהחברים שלי, שאיתם הגעתי לאפיקים, התגייסו לצבא ולהגנה, רבים מהם נהרגו במלחמת-השחרור.

הם היו אז בני 20 לערך. חלקם נשאר באפיקים והיו כאלה שהתפזרו בכל הארץ. כשהגיע צו גיוס לילידי 1931, התגייסתי לצה"ל כי רציתי ללכת יחד עם הנוער לצבא. אז גם הוקם הנח"ל. תוך כדי המלחמה עברנו אימונים במחנה - 80. מילאנו כל מיני משימות שנדרשו מאיתנו באותו הזמן.

לחצרים הגעתי ע"י זה שאנשי אפיקים המליצו עלינו בפני חברי חצרים. מייסדי חצרים הם בוגרי קיבוץ אפיקים. חברי חצרים הגיעו אלינו ל"מחנה 80". הבנות התלהבו מבחורי חצרים זו היתה "משלחת רושם". בקשו מאתנו לבוא לראות מה זו "חצרים"... אחרי שנשתחרר מהצבא.

הביקור שלנו בחצרים היה אחרי פתיחת הדרך לנגב. זה היה בסתיו 1948. הגענו לכאן בלילה בטרמפים ובכל מיני הסעות, אני היום אפילו לא זוכר איך הכל התארגן. היינו קבוצה של 15 - 10 חבר'ה. הגענו לב"ש בלילה. את הדרך עד סעד עשינו באיזושהי הסעה, בגשם ובוץ. לא היה אז כביש-סעד, שמחבר את הדרך בין קיבוץ סעד היום - לקיבוץ מפלסים. הצבא המצרי היה אז באיזור, ולכן אי-אפשר היה לנסוע בכבישים.

באותו זמן צה"ל - סלל דרכים על מנת שיוכל להמשיך דרומה. את הדרכים עשו מעצים שכרתו ובתים נטושים שנהרסו. עלינו על כל-מיני טרמפים מפוקפקים על-מנת לעבור את שבעת הק"מ שבין מפלסים (של היום), לבין קיבוץ סעד של היום, על-מנת להמשיך לנסוע לב"ש. הגענו לב"ש בלילה, את זה אני זוכר. בכניסה לב"ש, ליד בית-הקברות הבריטי, היה מחסום של המשטרה הצבאית עם מדורה. איכשהו יצרו קשר עם אנשי חצרים וכך הגענו לכאן בלילה. היתה קבלת פנים יפה. אנשים צעירים, נראו אז כמו אינדיאנים כולם, לבושים בכובעי גרב ו"שינלים" (מעילי חורף צבאיים ארוכים).

אני גם רוצה לספר מה קבלנו לאכול: עשו לנו דיסה דלילה ופודינג, סרדינים, וזיתים אכלנו ושוחחנו איתם. בעצם, לא ראינו כלום בלילה - גבעה חשופה והרבה סופות חול. למחרת, קיבל אותנו אריה פרלברג (פארול) קראו לו אז. הוא טייל איתנו באיזור והביא אותנו לאחת הגבעות, הצופה לעמק, ואמר לנו:

"תראו, זה העמק שמיועד לחקלאות שלנו, וכאן נפתח את האיזור ונבנה פה את הקיבוץ, ואנחנו רוצים שתצטרפו אלינו כשתחזרו מהצבא."

ומה זה היום חצרים, בודאי ידוע לכולם.

אמירה: נסעת עכשיו לבקר בפולין. היית בכפר שהיית בו בזמן המלחמה, איך ומה היה שם? איך האנשים נראים? איך הכפר נראה?

בניומין: נסעתי לפולין לראות את המקומות האלה ולפגוש עוד חלק מהאנשים שעוד היו בתקופה ההיא. לצערי, לא פגשתי רבים.

קודם כל העיירה. העיירה היתה פעם מלאה יהודים, חיים יהודיים, ותרבות יהודית היום - אין כלום! אפילו הגויים ששוחחתי איתם, או שהם לא רצו לדבר איתי, או שהם באמת לא זוכרים. זקנים, בגילאי 60 - 70, לא פגשתי הרבה. פגשתי את השכן שלי. הוא לא זכר כלום, הוא ממש כבר סניילי. קיבלה אותנו הבת מאשתו השנייה. היא מאד התלהבה מהסיפור שלי ולא עזבה אותנו במשך השעות שהיינו שם. יש לי תמונות משם למי שיהיה מעוניין לראות. הסתובבתי כמה שעות בעיירה. בכל אותם המקומות ששיחקתי בהם. החיים היהודיים, בית-כנסת, אין זכר לזה. גם הכיכר שליד בית-הכנסת איננה הכל בנוי. כאילו לא היה אף פעם אחרת. קרוב לבית שלנו הלכתי לראות מקום מאד יפה - ארמון ואחוזות. שם ראיתי מצבות של יהודים. שאלתי את הבחורה הזאת, היא בעצמה לא ידעה איך הן הגיע לשם. אני חושב שאולי אני אבדוק את זה פעם. בינתיים, לא הצלחתי לפגוש מישהו על-מנת לשאול אותו איך המצבות הגיעו לשם. זה לא בית-קברות יהודי, גם לא היה שם אף פעם בית-קברות של העיירה, אני בודאי שלא הכרתי. את הרחוב שלי זכרתי ואף הצלחתי להוביל את הנהג ממש עד איפה שהיה הבית שלי. יתר המקומות, הכל בנוי. הכיכרות - היו גם בנויות. בתי העץ, שהיו אז, התחלפו לבתי אבן. כבישים, מדרכות, חשמל, טלויזיה.

אפשר להגיד, שרק הצמחיה והנהר שזכרתי טוב נשארו כפי שהיו.

- 24 -

- אמירה:** לרחוב שלך קוראים עוד באותו שם?
- בנימין:** הרחוב שלי נשאר באותו שם, שהוא "כוזרסקה" (אוליזה כוזרסקה), גם יתר הרחובות נשארו עם אותם השמות. התושבים שומרים על השמות של הרחובות, זה מאד חשוב להם שלא לשנות כלום, בגלל הערך ההסטורי שלהם.
- חנה:** הבית של השכן נשאר כפי שהיה ...
- בנימין:** זהו, מה שאני זכרתי, למה הלכתי לשכן, כי נזכרתי שבחודש יוני 1941, היתה שריפה גדולה בעיירה שהגיעה בדיוק לבית של השכן שלנו. והופתעתי מאד שהוא נשאר לגור באותו הבית שנשאר מ-1941. חנה מאד נדהמה וראתה שמבשלים שם על עץ. גג הבית מקש והקירות עוד מאותו עץ שהיה ב-1941. החצר והבאר, על-יד הבית, אותו הדבר כמו שהיה. ביתר הבתים - התרשמתי שיש להם מים זורמים בבתים וחשמל, טלביזיה, בתים בנויים.
- אמירה:** איך היה בכפר?
- בנימין:** היום הזה היתה לנו תוכנית מאד עמוסה. נסענו לכפר, איפה שחיה המשפחה שעברתי אצלה את תקופת המלחמה, קיויתי לפגוש עוד מישהו מהאנשים המבוגרים שקיבלו אותי בזמן המלחמה וחייתי אצלם.
- אמירה:** איך קוראים למשפחה?
- בנימין:** למשפחה הזאת קוראים משפחת ז'רו, היתה זאת אחת ממשפחות האצולה הפולנית. בזמן המלחמה יהודים באיזור זה, נעזרו בהם רבות. זו היתה משפחה יוצאת דופן מבחינה אנושית, אני חושב שבתקופת השואה הם התנהגו כלפי היהודים בצורה שלא היתה מקובלת בין הגויים באזור.
- אמירה:** אז נסעת, ואת מי פגשת?
- בנימין:** נסענו באותו מסלול בו הלכתי לפני 50 שנה ברגל. רציתי להראות לחנה את הדרך שעשיתי, באותו יום שחור (ברגל לבדי), הדרך הזאת היתה דרך לא סלולה, היו מעט מאד כבישים אז באיזור, רק דרכים. בקיץ היו נוסעי עם עגלות ובחורף עם מגלשיים ותומים לסוסים. הלכתי לשם משך יום שלם.
- הובלתי את הנהג בדרך הזאת, עברתי גם על-יד הכנסיה, אליה הלכתי עם משפחת ז'רו באותו חג מולד, (כשהם שאלו אותי אם אני רוצה לבוא איתם לכנסיה), הכנסיה נמצאת ממש על-יד הכביש שמוביל אל הכפר.

- 25 -

הגענו לכפר, כיוונתי את הנהג ישר למקום. הכפר הוא מצד ימין והאחוזה שלהם מצד שמאל של הכפר. אמרתי לעצמי - "אני אכנס לשכנים לשאול לפני ש... שלפחות אדע מי עדיין קיים שם ומי לא..". אז התקרבנו. יצאו מהבית הזה שתי נשים ובחור, ואני מציג את עצמי, היה אחד מבוגר, הוא עוד זכר אותי איכשהו. הוא לא גר שם בדיוק באותו זמן, אבל הוא ידע שהיה שם ילד. ואני אומר לו: "האם אתה זוכר שאצל המשפחה הזאת היה ילד בזמנים ?? ההם?" ואני אומר לו: "זה אני." (שמתי לב שהוא היה המום ...)

שאלתי מי מבני המשפחה הזאת קיים ומי לא ... ועמדנו ושוחחנו וחנה צילמה. חנה לא הבינה מי האנשים, היא חשבה שזאת המשפחה שלי, כי לא הכנתי אותה מה אני הולך לעשות. אז זהו, כמובן שהם אמרו לי מי חי ומי לא חי. הסתבר לי, שכל הגברים, שהיו אז בני 30, 40 - הלכו לעולמם. מהגיל שלי נשאר בן, שהיה באותו הזמן בגיל שלי. הנשים - נשארו. ואז, אחת השכנות שם אומרת לי: "אתה רוצה שאבוא איתך?" היא באה איתי. לא היה אף אחד בחוץ. קראנו להם החוצה. זכרתי את השם של הצעיר, שהיה בגיל שלי. הוא יצא. אולי חנה תספר את ההתרשמויות שלה מהפגישה...

חנה: טוב, הבחור הזה... ברגע הראשון הם לא כל-כך קלטו מי אנחנו, מאיפה צנחנו. אסור לשכוח שכל הארבעים וכמה שנים האלה הם בעצם לא ידעו שום דבר על בניומין, אף מילה. הוא לא הראה שום אות חיים כל השנים האלה. גם אנחנו לא התעניינו בהם אף פעם. ברגע שהוא קלט מי הוא, חיבק אותו וקרא לו "מויי ברט - שטשק" (אחי - שטשק).

בניומין: טוב, בודאי שהוא קרא מיד לכל המשפחה. בתוך המשפחה הגדולה הזאת הוא היה הבן של האח הבוגר, היתה עוד אחות קטנה. היינו רק שני בנים.

חנה: והוא התחיל להעלות זכרונות סיפר איך הלכו יחד למרעה ואיך בניומין היה מכה אותו. לא בניומין אלא סטשק כמובן, וכל מיני סיפורים מסוג זה החלו, ופתאום - בשלב מסויים - הוא קרא לו הצידה, חיבק אותו והתחיל להתלחש איתו. לא ידעתי מה הוא מספר לו. (אני הייתי בתפקיד של "צלמת", במפגש מיוחד זה). ואח"כ שאלתי אותו: "מה הוא שאל אותך?" בניומין ספר לי שהוא שאל אותו: "האם כל השנים האלה וגם אז היית יהודי?" הם פשוט לא קלטו, לא הבינו מה מתרחש פה בכל העניין.

בניומין: הם הופתעו כי חייתי אצלם כילד נוצרי. והם התייחסו אלי כילד נוצרי...

חנה: טוב, אח"כ נכנסנו הביתה. הם ניסו לאלתר איזו ארוחה, כי הם לא ידעו על בואנו. הם הוציאו כל מה שהיה להם בבית, כל מיני דברי מאפה, נקניק תוצרת בית ולחם אפוי בבית ואח"כ שאלו: "אבל איך נעלמת לנו פתאום בלילה? איך זה פתאום נעלמת,

בניומין: התחיל להחשיך...

חנה: לא הספקנו לספר על עצמנו כמעט כלום. אני לא זוכרת מה הספקנו להגיד בכלל. ונעלמנו להם, כבר התחיל להחשיך והיינו חייבים לחזור לפגוש את הקבוצה שלנו. זה היה מרחק רב והיה עוד צריך לנסוע ללובלין עוד באותו ערב, זה היה מרחק של עוד כמה שעות נסיעה. השארנו להם הרבה מתנות. הבאנו להם אפילו לימונים מהארץ. דבר שלא ראו שם זמן רב, וכל מיני דברים שידענו שחסרים שם. כך, שהם די הסתחררו מכל המתנות. דרך-אגב, הם חילקו אותן גם בכפר, גם בעיירה. בכל המקומות שהיינו צילמנו הרבה. חזרנו לארץ. ומה שהייתי אולי עוד רוצה, זה לקרוא את המכתב שקיבלנו מינינה כשחזרנו ארצה.

בניומין: אני חושב שאני צריך עוד להסביר פה משהו. מה שקרה בינתיים, המשפחה הזאת שגרתי אצלם באחוזה המקורית, הגברים נפטרו, נשארו הנשים. בזמן שחייתי אצלם היו רק שלשה משקים, שנים של שני אחים הבוגרים, זה המשק של הילד הזה אותו פגשנו, שהיה בגילי, ומשק שני - של האח השני. שני אחים ואחות שגרתי אצלם נפטרו, והסתבר לי עכשיו שעוד ב-1950 הם עזבו את הכפר. זו המשפחה שהייתי אצלם, ועברו לגור בעיר קרובה לשם. בעיר של הדוד, במקרה. וכששאלתי אותם: "תגידו לי, איפה הם, איפה יוזף וינינה?" כמובן שיוזף נפטר, "אבל, איפה ינינה?" אז הם אמרו לי שהיא ב"דרוגיציין", "ואיפה האישה של השני?" היא בביאליסטוק. חשבת שזהם נסעו ליום העירה, כמו שנוהגים לנסוע בכפר. בכלל לא העליתי על דעתי שהם לא גרים בכפר. ב-1950 הם כבר עזבו את הכפר. בכל אופן, היינו שם כמה זמן, וביקרתי גם את המשפחה של האח השני, הבית שלו קרוב לבית של אחיו. הם נשארו לשבת על אותן האדמות שהם ישבו אז. בנו בתים יפים עם חשמל ויש להם מים זורמים בבתים...

התרשמתי, שיש להם מיכון חקלאי מודרני, ומצבם הכלכלי טוב. גם בזמן המלחמה, מצבם היה טוב, מה זה אומר טוב? הם סיפקו לעצמם את כל הצרכים, חוץ ממלח שהיו צריכים לקנות, כל מוצרי המזון - הם סיפקו לעצמם מהמשק. היה להם משק מאד מגוון, בעלי חיים וגידולים, הם עשו הכל, אפילו לבוש - הם עשו לבד, מצמר וגם מפשתן. האיזור הזה, וגם המקום שלהם יכול להתקיים ולחיות בלי להיות תלוי באספקה ממקור כלשהו. גם היום טוב להם. יש להם מכוונות חקלאיות ומכוונות.

הדבר היחידי שהצטערתי, הוא שלא פגשתי את המשפחה שהייתי אצלם בזמן המלחמה. זאת היתה אי ההבנה שלי. אם הייתי באותו ביקור מבין שינינה גרה בעיר אחרת, אז בודאי הייתי מקדיש לזה עוד זמן, למרות שהנהג שלנו היה צריך להגיע עוד באותו ערב לביתו. ביתר הזמן, בפולין, כבר לא היה לנו זמן, כי גם רציתי להיות עם הקבוצה ולראות את כל האתרים שהיו בתוכנית הנסיעה.

בינתיים נודע לינינה שבקרנו בסמרקליצה. בזמן המלחמה גרתי אצל יוזף וינינה. ינינה רק התחתנה והיתה לה תינוקת. היא הגיעה לאחוזה זמן קצר לפני המלחמה. אני לא זוכר, אבל היה לה כנראה יחס מיוחד אלי, גם את זה אני לא זוכר. במכתב שקיבלתי ממנה, מסתבר שמאד עזרתי לה. אני היום מפרש את זה, שגם היא היתה זרה בבית הזה. היא התחתנה ובעלה הביא אותה אל האחוזה, בה גרה גם אחותו ואחיו, היא לא הרגישה כ"בעלת הבית". גם אני הייתי זר שם. אז, כנראה שמצאנו שפה משותפת.

לפני כשבוע-שבועיים, קיבלנו מכתב מאותה ינינה, בפולנית, על נייר מאד יפה, נייר שבדר"כ לא רואים בפולין. אני תרגמתי אותו לעברית ואני אקרא אותו עכשיו. המכתב הוא מהרביעי לאוקטובר 87, היה חודש בדרך, ואני אקריא:

חנה:

סטשק יקר ואהוב!

סלח לי שאני פונה אליך בצורה זו, אך מחשבותיי חוזרות 48 שנים אחורה ואני רואה נגד עיניי ילד נעים עם קצת נמשים כבן שמונה שנים, אשר עזר לי לטפל בבתי "כריסי", אינני יודעת אם אתה זוכר אותה, אך ברגע זה היא בת 48. סטשק, מאד שמחתי כשנודע לי שאתה חי, שאתה קיים, אך מאד הצטערתי שלא יכולתי להיפגש איתך. לעתים, ברגעים פנויים, אני נזכרת באותם ימים, וכמובן - זכרונות רבים משתפים אותנו. כך, גם חשבתי שאתה בודאי אינך בחיים, כי אילו היית קיים איפה שהוא, היית בודאי נותן אות (חיים) (אני תרגמתי ממש מילולית את המכתב). כעת, סוף-סוף נודע לי שאתה קיים ומאד שמחתי. כך גם היה שמח יוזף בעלי, אך לצערי הוא כבר שש שנים אינו בחיים. ממשפחת 'ינוב' מ"סמרקליצה" (זו היתה המשפחה של האח הבוגר), שום דבר קונקרטי לא יכולתי לברר על תולדות חיך, ולכן אבקשך לכתוב אלי את כל גילגולי קורות חיך, מאז שעזבת אותנו. האם היו קשים כפי שהיו בעבר? תמחה אני, אם אלוהים נתן לך במתנה גורל נורא זה, שעבר עליך בילדותך. אולי אישה טובה וילדים השותפים להתחייבויות אך באותו זמן גם מקלים על כל הקשיים. מבקשת אותך, כתוב על הכל. מאד הייתי רוצה לדעת אם אישתך גם מפולין. האם הילדים כבר מבוגרים, ובכלל כל מה שנוגע לך.

כעת אכתוב מעט על עצמי. ב"דרוגיציין" אני גרה משנת 1950. בעלי עבד כמורה בבית-הספר ואני גידלתי שישה ילדים. המבוגרת, זאת שנולדה לידך, ועוד חמישה. היה קצת קשה, אך כעת כבר בסדר. אני כבר בפנסיה והילדים מאד טובים אלי. סטשקו, כל-כך הייתי רוצה עוד לראות אותך. אבקשך, בפעם הבאה - לא לפסוח עלינו. נהיה מאד שמחים, ואני מעריכה שיהיה לנו הרבה במה להיזכר. מעריכה שאתה זוכר את גברת "אינדה" אשר נמצאת גם כן בישראל (זאת האישה שהיתה בעליית הגג, שגם אנחנו לא ידענו עליה שום דבר עד היום). ואני מוסרת לך את כתובתה: "גברת סטרושקו, חולון, ז'בוטינסקי 34". סטשקו, מאחלת לך הרבה בריאות וכל טוב לכל משפחתך. כתובתי....

מיד אחרי זה, כמובן, הלכנו לאתר את הגברת סטרושקו בחולון. מצאנו את מספר הטלפון שלה. צלצלתי אליה. התחלתי לדבר. היא לא הבינה מי אני, מאיפה נפלתי עליה. צלצלתי מהמרכזיה במפעל. הסתבר שהיא לא יודעת עברית. התחלתי בפולנית שם לשוחח, אנשים חשבו שנפלתי על הראש

בכל אופן, אחרי שהיא תפסה כבר מי אני ומה הקשר שלי לינינה ולכל הסיפור, אז היא אמרה לי: "אבל תתני לי את סטשקו". "טוב", אמרתי לה "זה בערב, לא עכשיו. אנחנו נצלצל אליך בערב ונקבע פגישה". באמת, היתה שיחה... היא שוחחה באידיש, לא יודעת עברית. היא עלתה לארץ רק ב-1958. ולפני שבוע נסענו לבקר אותה, ושוב היתה התרגשות מאד גדולה. טוב, אולי תספר עוד משהו.

אמירה: **והיא זכרה אותך?**

בניומין: היא לא זכרה אותי, כאילו ראתה אותי, אבל לא ידעה מי אני, היא מעיר אחרת ואני מעיר אחרת. אני הייתי רואה אותה ברפרוף ככה. איזה ערב, פעם - פעמיים משך כל התקופה שהיא היתה שם. כי היא היתה יוצאת רק בחושך בשביל להתאוורר ולחזור למחבוא. היא גרה בפולין עד - 1958, באיזור לא רחוק מהכפר. אחרי שנסללו כבישים באזור התחבורה נהיתה נוחה והקשר ביניהם נהיה נוח יותר. מסתבר עכשיו, שכל השנים היא היתה בקשר איתם. וגם ביקרו אחד אצל השני בפולין.

איך ומתי היא ראתה אותי?

היא מאותה עיירה של הדוד שלי (דרוגיציץ) כשהייתי אצל הדוד, אחרי המלחמה בשנת 1945 היא פגשה אותי אצלו. בודאי שהיא הופתעה. בכל אופן, במשך כל התקופה שאני הייתי בכפר (אצל משפ' זרו) היא לא ידעה מי אני. כשהדוד הביא אותי לדרוגיציץ, היא פתאום תפסה שאני מעיר אחרת.

אמירה: **זאת אומרת שהיא ראתה אותך וחשבה שאתה מהמשפחה, אם היא ראתה אותך בכלל...**

בניומין: היא ראתה אותי, כמו שאני ראיתי אותה, ראיתי מישהו שחולף מהבית החוצה בזמן שהסתובבתי בחצר המשק. אני לא ישבתי כל הזמן בבית. היינו יוצאים להאכיל את הבקר ולעבוד. זה היה משק חי ופעיל הכל היה להם שם. היו הולכים לישון כשעייפים, וזהו. (לא יושבים ליד הטלביזיה וקוראים עיתונים..). הולכים לישון וקמים עם הזריחה. אחרי שקיבלתי את הכתובת של אינדה, ביקרנו אותה.

האישה הזאת היום נראית מאד זקנה, - כנראה שהשנים נתנו בה את אותות הסבל שעברה בתקופת המלחמה.

בניומין: **הם בקשר עד היום עם משפחת זרו בעיקר עם ינינה ובנה של פרניה (האחות הבוגרת).**

סוף דבר

היום גם אנו חידשנו את הקשר עם משפחתה של אינדה בחולון ועם משפחת זרו הרחבה בפולין. דאגנו להכיר בינינה ומשפחתה כ"חסידי אומות עולם". אחת הבנות התארכה אצלנו לפני כשנה ואף זכתה להשתתף בסיור של חסידי אומות עולם בארץ בהדרכתו של עו"ד סרנר. זו היתה חוויה גדולה עבורה, ושמחנו שלפחות נציגת המשפחה הגיעה ארצה, הכירה את משפחתנו, קבוצינו וארצנו.

נערך והודפס בינואר 1994 בקיבוץ חצרים